

Шуланбекова Г.¹, Ауғанбай А.², Оспанова Д.А.³

¹аға оқытушы, e-mail: gul15-73@mail.ru

²курс PhD докторанты, e-mail: altunia92@mail.ru

³м.а. доценті, з.ғ.к., e-mail: azizkhan_0606@mail.ru

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

**ТАРИХИ-МӘДЕНИ МАҚСАТЫНА АРНАЛҒАН
ЖЕРЛЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫНЫҢ
ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ**

Мақалада халықтың тарихи естелігі болып табылатын тарихи-мәдени ескерткіштер салынған жерлердің құқықтық жағдайлары келтірілген. Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерді қорғау, пайдалану қатынастарының құқықтық реттелуі, осы жерлерді мемлекеттік реттеудің ерекшеліктері көрсетілген. Сонымен қатар тарихи мұраларды сақтау мақсатында қабылданып жатқан мемлекеттік бағдарламалар және олардың негізгі бағыттары келтірілген. Тарихи-мәдени ескерткіштерін сақтап қалу үшін, олар орналасқан жерлердің құқықтық жағдайын дамытып, жақсарту жолдары келтірілген.

Түйін сөздер: жер, тарихи-мәдени объектілер, тарихи-мәдени мақсаттағы жерлер, жер қатынастары, тарихи-мәдени сараптама, ескерткіштер.

Shulanbekova G.¹, Aугanbay A.K.², Ospanova D.A.³

¹senior lecturer, e-mail: gul15-73@mail.ru

²doctoral PhD 2 years, e-mail: altunia92@mail.ru

³associate Professor, Candidate of Legal Sciences, e-mail: azizkhan_0606@mail.ru
al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

**General characteristics of the legal status
of lands of historical and cultural purpose**

The article cites the legal status of lands of historical and cultural significance, which are historical memories. The peculiarities of the legal aspects of the use and protection of lands of historical and cultural significance and the state regulation of these lands are given. At the same time, state programs aimed at preserving the historical heritage and their main directions are given. To preserve historical and cultural monuments, ways to improve and improve the legal status of their location are given.

Key words: land, historical and cultural sites, lands of historical and cultural significance, land relations, historical and cultural expertise, monuments.

Шуланбекова Г.¹, Ауғанбай А.², Оспанова Д.А.³

¹ст. преподаватель, e-mail: gul15-73@mail.ru

²докторант PhD 2 года обучения, e-mail: altunia92@mail.ru

³и.о. доцента, к.ю.н., e-mail: azizkhan_0606@mail.ru

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

**Общая характеристика правового статуса земель
исторического и культурного назначения**

В статье приводится правовое состояние земель историко-культурного назначения, которые являются историческими воспоминаниями. Приведены особенности правовых отношений использования и защиты земель историко-культурного назначения, и государственного регулирования этих земель. В то же время приводятся государственные программы, направленные

на сохранение исторического наследия и их основные направления. Для сохранения исторических и культурных памятников даны способы улучшения правового статуса их местонахождения.

Ключевые слова: земли, исторические и культурные объекты, земли историко-культурного назначения, земельные отношения, историко-культурная экспертиза, памятники.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Конституциясында жер табиғи ресурс ретінде, Қазақстан Республикасы халқының өмірінің негізі болып белгіленген (Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995: 1).

Қазақстан Республикасының Жер кодексіне сәйкес жер қоры нысаналы мақсатына сәйкес ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жері, сауықтыру мақсатындағы, рекреациялық және тарихи-мәдени мақсаттағы жер санаттарына және тағы да басқа болып бөлінеді (Қазақстан Республикасының Жер кодексі Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы №442 Кодексі: 2).

Осылардың ішінде тоқталатынымыз тарихи-мәдени мақсаттағы жерлер.

Халықтың тарихи естелігі – ғасырлар бойы мәдени мұраға салынатын, барлық адамзат өркениетінің мәдени топтарын, халықтың, ұлттың, этностың өзін сақтап қалудың негізі болып қалу факторы болып табылады. Мәдени мұра өзіндік рухани – өнегелілік пен материалдық құндылықтардан тұрып, бір ұрпақтан келесі ұрпаққа жай өтіп ғана қоймай, оларды жоғалтып алмас үшін, ұлттық, мемлекеттік естелік болып табылады.

Осыған орай, ата-бабамыздан қалған тарихи-мәдени ескерткіштерін сақтап, олар орналасқан жерлердің құқықтық жағдайын дамытып, жақсартуымыз қажет.

Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлер дегеніміз – тарихи-мәдени мұра объектілері, оның ішінде тарих және мәдениет ескерткіштері орналасқан жер учаскелері танылады.

Тарих және мәдениет ескерткіштері – тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізіміне енгізілген, халықтың өткен тарихымен, қоғам мен мемлекеттің дамуымен байланысты, адам жасаған немесе адам мен табиғаттың бірлескен туындысы болып табылатын жекелеген кесендер, ғимараттар, құрылыстар мен ансамбльдер, тарихи-мәдени ландшафттар және басқа да көрікті жерлер (Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы/Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі №1488-ХІІ Заңы: 3).

Тарих және мәдениет ескерткіштері мынадай түрлерге бөлінеді:

- 1) қала құрылысы және сәулет ескерткіштері;
- 2) археология ескерткіштері;
- 3) ансамбльдер.

Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерді реттейтін құқық нормалары Қазақстан Республикасындағы тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерді табиғи ресурс ретінде пайдалану мен қорғау, ол жерді ұтымды пайдалануды ұйымдастыру мақсатынан өндіріс құралы және шарты, сонымен бірге, құнарлы топырақты жақсарту және ұтымды пайдалану, жер қатынастары субъектілерінің құқықтары мен заңды мүдделерін жүзеге асыруға байланысты туындайтын қатынастарды реттейді.

Тарихи-мәдени мақсатына арналған жерлерді пайдаланудағы қатынастардың субъектілері көлемі мынадай жағдайларға тәуелді болады:

- субъектінің түріне;
- субъектінің заңи маңызы бар әрекетіне;
- аталған жер құқығы қатынастарының ерекшелігіне;
- құқық қатынастары субъектісінің өз функциясын жүзеге асыру жағдайына байланысты болады.

Тарихи-мәдени мақсатына арналған жерді пайдаланудағы қатынастары субъектілерінің қатары, мазмұны және олардың құқықтарының арақатынасы елдегі жер саясаты және әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар сипатына тәуелді өзгеріп отырады. Кеңес одағы кезінде мемлекет жерге меншік құқығы қатынастарының айрықша жеке субъектісі болғаны бәрімізге аян. Ал жерге жеке меншік институтын енгізген соң жерге меншік құқығы қатынастарының субъектілері қатарына жеке тұлғалар мен мемлекеттік емес заңды тұлғалар қосылды.

Негізгі бөлім

Қазіргі кезде мемлекет заң бойынша жеке меншікке берілмеген және беруге болмайтын тарихи-мәдени ескерткіштер орналасқан жерлерге меншік құқығын сақтап отыр. Міне, осыған сәйкес мемлекет жерге мемлекеттік меншік құқығы қатынастарының субъектісі болып табылады. Тарихи-мәдени мақса-

тына арналған жерлерді пайдаланудағы қатынастарының субъектілері дегеніміз – жер құқығы қатынастарына қатысушылар болып табылатын және соған орай құқықтары бар әрі осы құқық қатынасында міндеттер атқаратын жеке және заңды тұлғалар, мемлекет. Мысалы: мемлекеттік органдар, жердің меншік иелері, жер пайдаланушылар, қазақстандық тұлғалар, шетелдік тұлғалар, халықаралық ұйымдар және т.б., ал бұл қатынастардың субъектілері дегеніміз – жер құқық қатынастарына қатысушылардың заңдармен белгіленген немесе реттелген құқықтары мен міндеттері.

Ал енді тарихи-мәдени мақсатына арналған жерлерді пайдаланудағы қатынастарды төмендегідей бөліп қарастырамыз:

1) материалдық құқық қатынастары құқық субъектілерінің тікелей жерге қатысты құқықтары мен міндеттерін анықтаушы нормаларды құрайды.

Басқаша айтқанда бұл құқықтар құқық нормасымен қарастырылған құқықтар мен міндеттерді жүзеге асыру арқылы қалыптасады.

2) процессуалдық құқықтық қатынастар. Материалдық құқықтық қатынастардың пайда болуын, тоқтатылуын және жүзеге асыру тәртібін анықтайтын нормаларда көрінеді. Яғни құқықтық реттеуге тарихи-мәдени мақсатына арналған жерлерді пайдаланудағы қатынастары түспейді, оларды жүзеге асыру тәртібі түседі. Оған жерге қатысты мәмілені тіркеу тәртібі жатады. Жерді сатып алу-сату шарты жер ресурстарын басқаратын өкілетті органның тиінақты тексеруінен кейін міндетті түрде тіркелуге жатады.

3) реттеуші жер құқық қатынастары заңи жауапкершілікті қолдануға байланысты емес жер құқық қатынастарын жүзеге асыру процесінде қалыптасады.

4) қорғаушы жер құқық қатынастары жасалған құқық бұзушылыққа жауапкершілік шарасын қолдануға байланысты пайда болады. Құқық қорғау қатынастары жер заңының бұзылуының барлық жағдайында пайда болады. Мысалы, жердің нысаналы мақсатын заңсыз өзгерту жер учаскесін алып қоюға негіз болады (жер құқығы жауапкершілігі); келтірілген залалды өтеу (азаматтық құқықтық жауапкершілік; айып төлеуді қолдану (әкімшілік құқықтық жауапкершілік).

Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерді байланысты қатынастарды мемлекеттік реттеудің түрлері:

1) заң шығарушылық, тарихи-мәдени мақсаттағы жер қатынастарын реттеуді жүзеге асыратын заңдарды қабылдау қызметі;

2) заң орындаушылық, заң орындалуын қамтамасыз ету қызметі;

3) құқық қорғау қызметі, яғни кінәлі тұлғаны жауапкершілікке тарту.

Ал тарихи-мәдени мақсаттағы жер қатынастарын мемлекеттік реттеуде қолданылатын амал-тәсілдердің жиынтығы екі топқа бөлінеді: әкімшілік және экономикалық.

Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерді мемлекеттік реттеудің қызметтерінің түрлері:

1) жер учаскелерін есепке алу және мемлекеттік жер кадастрын жүргізу;

2) жерді жеке меншікке немесе жер пайдалануға беру немесе алып қою;

3) жердің санатын анықтау және жерді бір санаттан екінші санатқа ауыстыру;

4) жерді аймақтарға бөлу және жерге орналастыруды жүзеге асыру;

5) жер мониторингісін жүргізу;

6) жер төлемдерін алу;

7) жерді қорғау шараларын жүргізу;

8) жерді пайдалану мен қорғау шараларына мемлекеттік бақылау жүргізу;

9) жер дауларын шешу.

Тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерді қорғау үшін ақы төлеу жер төлемдерінің экологиялық құқықтық көрінісі болып танылады. Ол жерді қорғау үшін төленетін төлемдердің өзі бірнеше түрлерге бөлінеді. Олар: Жерді ластағаны үшін ақы төлеу, яғни жерге эмиссияға ақы төлеу; жерді табиғи ресурс ретінде молықтырғаны үшін ақы төлеу; жерге келтірілген зиянның орнын толтыру т.б.

Тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау және пайдалану:

1) тарихи-мәдени мұра объектілерін анықтауға, зерттеуге және насихаттауға;

2) тарихи-мәдени мұра объектілеріне тарих және мәдениет ескерткіштері мәртебесін бекітуге;

3) жоюдан, тағылық актілерінен, өңін айналдырудан, жалған дәріптеуден, бұрмалаудан, орынсыз өзгерістер енгізуден, тарихи түп-мәтіннен үзіп тастаудан қорғауды қамтамасыз етуге;

4) археологиялық және ғылыми-реставрациялау жұмыстарын жүргізу жолымен қайта түлетуге және сақтауға;

5) олардың сақталуы қамтамасыз етілетін нормаларға сәйкес күтіп-ұсталуына;

б) этномәдени ортаны қайта түлету процесінде, сондай-ақ ғылыми және тәрбиелік мақсаттарда пайдалануға бағытталған шаралар жүйесін қамтиды (Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы/Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі №1488-ХІІ Заңы: 3).

Тарихи, ғылыми, көркемдік және өзге де мәдени құндылығы бар объектілер табылған жағдайда, жер пайдаланушылар одан әрі жұмыс жүргізуді тоқтата тұрып, бұл туралы тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану жөніндегі уәкілетті органға хабарлауға міндетті.

Тарихи-мәдени мұра объектілерінің сақталып тұруына қатер төндіруі мүмкін жұмыстардың барлық түрлерін жүргізуге тыйым салынады.

Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жағдайларды қоспағанда, тарихи-мәдени мақсаттағы жерге жатқызылған жер учаскелері оның меншік иелері мен жер пайдаланушылардан алып қойылмайды.

Тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғауды қамтамасыз ету мақсатында тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерде Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалған тәртіппен қорғау аймақтары, құрылыс салуды реттеу аймақтары және қорғалатын табиғи ландшафт аймақтары белгіленеді.

Тарихи-мәдени мұра объектілерінің қорғау аймақтарының, құрылыс салуды реттеу аймақтарының және қорғалатын табиғи ландшафт аймақтарының шекараларын тиісті жергілікті атқарушы органдардың ұсынуы бойынша облыстардың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың жергілікті өкілді органдары (мәслихаттар) бекітеді.

Аталған аймақтарды айқындаудың тәртібі мен олардағы жерді пайдалану режимін тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану жөніндегі уәкілетті орган айқындайды.

Қорғалатын аймақтардың, құрылыс салуды реттеу аймақтарының және қорғалатын табиғи ландшафт аймақтарының шегінде тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану жөніндегі уәкілетті орган Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында көзделген негіздерде және тәртіппен әкімшілік ықпал ету шараларын қолдануы мүмкін (Қазақстан Республикасының Жер кодексі Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы №442 Кодексі: 2).

Тарихи-мәдени мұра объектілері тарих және мәдениет ескерткіштері мәртебесін заңда

белгіленген тәртіппен өздері тарих және мәдениет ескерткіші деп танылған кезден бастап иеленеді.

Тарихи-мәдени мұра объектілерін Тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізіміне енгізу туралы шешім қабылдау үшін құжаттар Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіппен ұсынылады.

Тарихи-мәдени мұра объектілерін тарих және мәдениет ескерткіштері деп тану оларды міндетті түрде ресми жариялануға тиісті халықаралық, республикалық және жергілікті маңызы бар Тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімінде бекіту арқылы баянды етіледі. Археология ескерткіштері олар анықталған кезден бастап тарих және мәдениет ескерткіштері мәртебесін алады.

Қазақстан Республикасындағы тарих және мәдениет ескерткіштері заңмен міндетті түрде қорғалуға және сақталуға жатады, оларды пайдаланудың, оларды меншіктену құқығын өзгертудің және оларды мәртебеден айырудың ерекше құқықтық режимі болады.

Тарих және мәдениет ескерткішін мәртебесінен айыруға және тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімінен шығарып тастауға объект толық түгел жойылған және (немесе) тарихи-мәдени мәнін жоғалтқан жағдайда ғана жол беріледі.

Жаңадан анықталған тарихи-мәдени мұра объектілері алдын ала есепке алу тізіміне енгізіледі және олар өздерінің мәртебесі туралы түпкілікті шешім қабылданғанға дейін, тарих және мәдениет ескерткіштерімен бірдей қорғалуы тиіс (Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы/Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі №1488-ХІІ Заңы: 3).

Тарих және мәдениет ескерткіштеріне меншік қатынастарының да ерекшеліктері бар. Ол Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексімен және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарымен реттеледі, тарих және мәдениет ескерткіштері деп танылған тарихи-мәдени мұра объектілері тарих және мәдениет ескерткіштеріне меншік құқығының объектілері болып табылады. Ал субъектілер болып Қазақстан Республикасының жеке және заңды тұлғалар табылады.

Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан және басқа субъектілерге тиесілі емес тарих және мәдениет ескерткіштері Қазақстан Республикасының ерекше меншігі болып табылады.

Қазақстан Республикасы қазақ халқының және Қазақстан Республикасында тұратын басқа да халықтардың тарихи-мәдени мұрасын құрайтын тарихи-мәдени құндылығы бар тарих және мәдениет ескерткіштеріне меншік құқығын олардың меншік иелерімен жасалған шарттар бойынша сатып алуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы атынан халықаралық және республикалық маңызы бар ескерткіштерге меншік иесі өкілеттігін тарихи-мәдени мұраны қорғау және пайдалану жөніндегі уәкілетті орган, ал жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштеріне – облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың, аудандардың (облыстық маңызы бар қалалардың) жергілікті атқарушы органдары жүзеге асырады (Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы/ Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі №1488-ХІІ Заңы: 3).

Қазақстан Республикасының тарихи-мәдени мұраларды қорғау туралы заңдарының бұзылуына кінәлілігі әрекетінен немесе әрекетсіздігінен көрінген тұлғалар Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауапты болады.

Тарих және мәдениет ескерткішіне немесе оның қорғау аймағына зиян келтірген жеке және заңды тұлғалар тарих және мәдениет ескерткішін немесе оның қорғау аймағын қалпына келтіруге, ал бұл мүмкін болмаған кезде келтірілген зиянды Қазақстан Республикасының азаматтық заңдарына сәйкес өтеуге міндетті. Тарих және мәдениет ескерткішін немесе оның қорғау аймағын қалпына келтіру уәкілетті органның бақылауымен жүзеге асырылады (Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы/ Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі №1488-ХІІ Заңы: 3).

Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі «Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Заңының 27-бабына және Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңының 27-бабына сәйкес Алматы қаласының әкімдігінің қаулысымен Алматы қаласында 118 тарихи-мәдени орын белгіленген. Олардың ішінде:

1. Боралдай обалар некрополи (қорымы), ескерткіштің түрі археология, орналасқан жері Боралдай елді-мекенінің оңтүстігі. Үлкен Алматы өзенінің сол жағалауы

2. Қорған, ескерткіштің түрі археология, орналасқан жері 20, 22 линиялар, Жандосов көшелері, 20-линия, 128 үй, Тәжібаев к-сі, 37

3. Қорған, ескерткіштің түрі археология, орналасқан жері ҚР ҰҒА-ның Бас Ботаникалық саябағы, ботаникалық саябақтың оңтүстігіне қарай 600 м., оранжереядан оңтүстік-батысқа 200 м, орталық саяжолдың оңтүстігі

4. Бұтақты-2 қонысы, ескерткіштің түрі археология, орналасқан жері Бұтақты шатқалының ішінде 7,6 км., спорт кешенінен 1 км. батысқа қарай

5. Қимасар тұрағы, ескерткіштің түрі археология, орналасқан жері Қимасар асуы, Медеу шатқалы

6. Батыр Райымбек Хангелдіұлының (XVIII ғасыр) бейіті, ескерткіштің түрі қала құрылысы және сәулет, орналасқан жері Райымбек даңғылы, орталық зиратқа қарсы

7. Бұрынғы Әскери қамал – (бұрынғы Верный бекінісі, қазір – ҚР ҚМ «Қолдау» РМК өкілдігінің бөлімдері), ескерткіштің түрі қала құрылысы және сәулет, орналасқан жері Черкасск қорғанысы к-сі, 69а. (Куратов, Тәтібеков, Жетісу, Станиславский көшелері), Кіші Алматы өзенінің сол жағалауы

8. Бұрынғы Верный обсерваториясы, Бредихин астрографы академик Г.А. Титовтың үйі және мұнарасы (қазір – Алматы облысының қоршаған ортаны қорғау басқармасының өкілдігі), ескерткіштің түрі қала құрылысы және сәулет, орналасқан жері Амангелді к-сі, 89, Сейфуллин к-сі, 197, Абай даңғылы қиылысы

9. Бұрынғы Верный телеграфы (қазір – Қазақстан Республикасындағы Пәкістан елшілігі), ескерткіштің түрі қала құрылысы және сәулет, орналасқан жері Төлебаев к-сі, 25 Мақатаев к-сі қиылысы

10. «Арасан» емдеу-сауықтыру моншалар кешені (қазір – «Арасан» орталық сауықтыру орталығы). Сәулетшілер В.Т. Хван, М.К. Оспанов; инженерлер В. Чечелов, К. Төлебаев, ескерткіштің түрі қала құрылысы және сәулет, орналасқан жері Қонаев к-сі, 75 және т.б. бекітілген (4).

Алматы облысының жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімін бекіту туралы Алматы облысы әкімдігінің қаулысына сәйкес Алматы облысында 1500-ден аса тарихи-мәдени ескерткіштер бекітілген, оның ішінде Жамбыл ауданында:

1. Бірнеше Ұлы Отан соғысында қаза болған жауынгерлерге орнатылған обелиск

2. Ж. Жабаев бюсті, 1976 жыл, Жамбыл ауылы

3. Медетбек батыр ескерткіші, 2008 жыл, Жамбыл ауылы

4. А. Жамбылұлы бюсті, 2008 жыл, Жамбыл ауылы

5. Н. Тілендиев ескерткіші, 1999 жыл, Жамбыл ауылы

6. Наурызбай батыр кесенесі, 2006 жыл, Дергес ауылы Бесбатыр тауында

7. Ү. Кәрібаевтың музей үйі, 1988 жыл, Үмбеталы ауылы, Кәрібаев көшесі, 63 үй

8. СССР-дің 50 жылдығына орай кеңес үкіметі күрескерлеріне орнатылғанobelisk, 1967 жыл, Аққайнар ауылы (Прудки)

9. Сарыбай би бюсті, 1992 жыл, Қарасу ауылы

10. Сүйінбай Аронұлы кесенесі, 1996 жыл, Қаракастек ауылы

11. Сәмен батыр ескерткіші, 2005 жыл, Самсы ауылы

12. Бейіт, 19 қорғаннан құралған, ежелгі темір дәуірі, Ақсеңгір бекетінен оңға қарай 3,5 м жерде, Ақсеңгір өзені сол жақ жағалауында

13. Қорғандар, ежелгі темір дәуірі, Ақсеңгір бекетінен оңға қарай 8 км, Ақсеңгір өзенінің сол жақ жағалауында және көптеген ежелгі дәуірден қалған қорғандар (5).

Тарихи-мәдени сараптама жүргізудің ережесі (бұдан әрі – Ереже) «Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 19-бабы 7) тармақшасына сәйкес әзірленген және тарихи-мәдени мұра объектілеріне тарихи-мәдени сараптама жүргізудің тәртібін айқындайды. Тарихи-мәдени сараптама мәдени-мұра объектісінің тарихи-мәдени маңызын және сақталу деңгейін белгілеу мақсатында жүргізіледі.

Халықаралық және республикалық маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштеріне сараптаманың жүргізілуін тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану жөніндегі уәкілетті орган қамтамасыз етеді.

Тарихи-мәдени мұра объектілеріне немесе жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштеріне сараптаманың жүргізілуін қамтамасыз етуді облыстың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың) жергілікті атқарушы органы қамтамасыз етеді (6).

Ата-бабамыздың қалдырған мұраларын сақтап қалу мақсатында Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы қабылданған. «Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарламасын Қазақстан Республикасы Президенті Н. Назарбаевтың бастауымен құрылған. 2003 жылы мемлекет Басшысы Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстанның үлкен мәдени мұрасын, мемлекеттік тілде гуманитарлы білім қорын,

тарихи-мәдени және сәулет ескерткіштерін қалпына келтіруді, ұлттық әдебиет пен жазудағы көпғасырлы тәжірибені біріктіруді зерттеудегі бірыңғай жүйе қалыптастыруға бағытталған бағдарлама жасауды бұйырды.

Бағдарламаны жүзеге асыру 2004 жылы басталған болатын және екі жылға есептелген. Кейін тағы екі кезең құрылды: 2007 жылдан 2009 жылға дейін және 2009 жылдан 2011 жылға дейін.

«Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарламасы мәдениетке деген мемлекеттік қозғалысын анықтаған рухани және білім беру істерінің даму саласындағы негізгі құжат, стратегиялық ұлттық жоба болып кетті. Мұншалықты үлкен жобаны іске асыруды ТМД елдерінің ішінде алғаш бастаған Қазақстан.

«Мәдени мұраның» мақсаты – елдің тарихи-мәдени мұрасын зерттеу, қалпына келтіру және сақтау, тарихи-мәдени дәстүрлерді қайтару, шет елде Қазақстанның мәдени мұрасын үгіттеу.

Бағдарламаның бағыттары:

– ұлттық мәдениетке ерекше маңызы бар тарихи-мәдени және сәулет ескерткіштерін қалпына келтіру;

– археологиялық зерттеулер және т.б.

2004 жылдан – бағдарламаны жүзеге асыра бастаған кезден – бастап тарих пен мәдениеттің 78 ескерткішінде реставрациялық жұмыстар бітірілген, олардың 28-і (35%) – 2008-2011 жылдары реставрацияланған.

Тәуелсіз Қазақстан тарихында алғаш рет еліміздегі ескерткіштердің масштабты инвентаризациясы өткізілді және республикалық (218 объект) және жергілікті (11 277 объект) маңызы бар тарих пен мәдениет ескерткіштерінің Тізімі қабылданды.

«Мәдени мұра» бағдарламасы Қазақстан тарихындағы теңдессіз гуманитарлы акция бола тұрып, қазақ халқының ұлттық рухани байлығын әлемге паш етті (<http://www.madenimura.kz/kk/government-program-madenimura/programs-madenimura>: 7).

Қорытынды

Бағдарламаның ең маңызды бағыттарының бірі оны жүзеге асыру барысында алынған, мәліметтерді жүйелендіру және тарихи-мәдени мұра объектілері орналасқан жерлердің құқықтық жағдайын жақсарту болып табылады. Тарихи-мәдени объектілер орналасқан жер учаскелерін пайдалану, қорғау қатынастарын реттейтін нормалардың жүйесін жетілдіруіміз қажет. Со-

нымен қатар, ата-бабамыздың даналығымен жасалған ескерткіштерді әлемдік деңгейде танытып, еліміздің туризм саласын дамытуға болады. Ал бүгінгі күні тарихи-мәдени мақсатқа арналған жерлер қатынастары бойынша реттейтін заңнама актілерінің аздығы үлкен мәселе болып отыр. Сол үшін тарихи-мәдени мұраларымызды қорғау

үшін жүйеленген нормативтік акт қабылдауымыз қажет. Ұлы қазақ даласында өмір сүрген және өмір сүріп жатқан халықтың мәдени игілігін сақтау басты мақсат болу керек, себебі кешегіден қалған тарихи мұралар ата-бабамыздың қалдырған асыл қазынасы, сондықтан ол жер учаскелерін әрбір азамат қорғап, қастерлеу қажет.

Әдебиеттер

Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы: Жеті Жарғы, 1995. – 98 б.

Қазақстан Республикасының Жер кодексі Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы №442 Кодексі.

Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы/ Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі №1488-ХІІ Заңы.

Алматы қаласының жергілікті маңызы бар Тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімін бекіту туралы Алматы қаласы әкімдігінің 2010 жылғы 10 қарашадағы №4/840 қаулысы. Алматы қаласы Әділет департаментінде 2010 жылғы 9 желтоқсанда №864 тіркелген.

Алматы облысының жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімін бекіту туралы Алматы облысы әкімдігінің 2010 жылғы 27 сәуірдегі №53 қаулысы. Алматы облысының Әділет департаментінде 2010 жылғы 07 маусымда №2052 тіркелген.

Тарихи-мәдени сараптама жүргізудің ережесін бекіту туралы Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрінің 2007 жылғы 20 тамыздағы №219 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2007 жылғы 14 қыркүйекте Нормативтік құқықтық кесімдерді мемлекеттік тіркеудің тізіліміне №4933 болып енгізілген.

<http://www.madenimura.kz/kk/government-program-madenimura/programs-madenimura/>.

References

Қазақстан Республикасының Конституциясы. – А.: Жеті Жарғы, 1995. – 98 б.

Қазақстан Республикасының Жер кодексі Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы №442 Кодексі.

Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы/ Қазақстан Республикасының 1992 жылғы 2 шілдедегі №1488-ХІІ Заңы.

Алматы қаласының жергілікті маңызы бар Тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімін бекіту туралы Алматы қаласы әкімдігінің 2010 жылғы 10 қарашадағы №4/840 қаулысы. Алматы қаласы Адилет департаментінде 2010 жылғы 9 желтоқсанда №864 тіркелген.

Алматы облысының жергілікті маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімін бекіту туралы Алматы облысы әкімдігінің 2010 жылғы 27 сәуірдегі №53 қаулысы. Алматы облысының Адилет департаментінде 2010 жылғы 07 маусымда №2052 тіркелген.

Тарихи-мәдени сараптама жүргізудің ережесін бекіту туралы Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрінің 2007 жылғы 20 тамыздағы №219 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Адилет министрлігінде 2007 жылғы 14 қыркүйекте Нормативтік құқықтық кесімдерді мемлекеттік тіркеудің тізіліміне №4933 болып енгізілген.

<http://www.madenimura.kz/kk/government-program-madenimura/programs-madenimura/>.